
Frantz Fanon — *Černá kůže, bílé masky*, 1952

Postkoloniální myšlení I

Kniha *Černá kůže, bílé masky* (*Peau Noire, Masques Blancs*, Éditions du Seuil, 1952) je historicky první překlad textu Frantze Fanona do českého jazyka.

Frantz Fanon (1925–1961) patří mezi významné postavy éry rozpadu koloniálních systémů prvního, druhého a třetího světa. Jeho rodina žijící na Martiniku měla smíšený africko-indicko-evropský původ. Fanon vystudoval psychiatrii, dále ve Francii studoval literaturu a filosofii (Maurice Merleau-Ponty). Během svého působení v Alžírě (od roku 1953 vedoucím lékařem Psychiatrické nemocnice v Blidě) se aktivně účastnil politického života jako člen alžírské Fronty národního osvobození.

Černá kůže, bílé masky spolu s *Rozpravou o kolonialismu* Aimého Césaira a *Orientalismem* Edwarda Saida jsou oprávněně považovány za historicky výchozí prameny postkoloniálních studií. Tento myšlenkový proud pramenící z antikoloniálního a antiimperialistického boje kolonizovaných za nezávislost (a vlastní kulturní identitu) spojuje dědictví západní filosofie s kritikou západního koloniálního rozumu, humanismu a univerzalizmu. Humanistické koncepce Západu se ve svém praktickém a politickém působení na každodenní život kolonizovaných lidí staly nástrojem symbolického i skutečně nelidského chování a útlaku.

Fanon sugestivním a někdy až lékařsky chladným způsobem rozebírá funkci konceptu rasy, národní i kulturní identity a koloniální nadřazenosti, jež mají dominující vliv na evoluci a konstrukci psychiky „subjektu“ kolonizovaných (stejně tak subjektu kolonizátora). Jak podotýká Henry Louis Gates v eseji *Critical Fanonism*, Fanon slouží jako forma Rorschachova testu – pro filosofy, teoretiky i aktivisty emancipace je jakýmsi rezervoárem často protichůdných názorů, jež si přivlastňují. Rozdílná čtení Fanona tedy vytvářejí vlastní historické linie v rámci postkoloniálního myšlení.

Kniha *Černá kůže, bílé masky* náleží k fundamentálním pramenům v boji proti rasismu, protože odhaluje psychologické mechanismy rasové segregace, jež měly své přímé vyjádření v kulturních, sociálních, politických a ekonomických strukturách koloniálních společností. Tato kniha je dodnes aktuální nejen jako teoreticky, kritický a historický pramen, ale pro postsovětské „satelity“ a české čtenáře otevírá možnost nahlédnout konstrukci vlastní kulturní a národní identity jako procesy negace a kompenzace mezi prvními (Západ), druhými (Východ) a třetím světem.

Frantz Fanon
Černá kůže, bílé masky

Úvod		0046
Černoch a jazyk	1	0052
Barevná žena a běloch	2	0067
Barevný muž a běloška	3	0081
O domnělém komplexu závislosti kolonizovaného	4	0094
Prožitá zkušenost černochoha	5	0111
Negr a psychopatologie	6	0133
Negr a uznání	7	0175
Namísto závěru		0185

Úvod

Hovořím o milionech lidí, jimž byl obratně vštípen strach, komplex méněcennosti, roztřesenost, poroba, beznaděj a lokajství.

(A. Césaire, *Rozprava o kolonialismu*)

Dnes se výbuch konat nebude. Je příliš brzy... nebo příliš pozdě.

Nepřicházím vyzbrojen odhodlanými pravdami.

V mé mysli nehřímají fatální myšlenky.

Přesto si zcela nezaujatě myslím, že by bylo dobré říci jisté věci.

Ty věci vyslovím, nebudu je křičet. Protože křik už dávno odešel z mého života.

A je to tak daleko...

Proč psát toto dílo? Nikdo mě o to neprosil. Už vůbec ne ti, k nimž se obracím.

Nuže? Nuže poklidně odpovím, že na této zemi žije příliš mnoho hlupáků. A protože to říkám, musím to i dokázat.

Za nový humanismus... Porozumění mezi lidmi...

Naši barevní bratři...

Věřím v tebe, Člověče...

Rasový předsudek...

Pochopit a milovat...

Odevšad se na mě valí desítky a stovky stran a snaží se mi vmluvit. Přitom by stačila jediná řádka. Stačila by jediná odpověď, a černá otázka by ztratila svou závažnost.

Co chce člověk?

Co chce černý člověk?

Pokud mám podlehnout zatrpklosti jako mí barevní bratři, řeknu, že černocho člověkem není.

Existuje zóna nebytí, neskutečně pustá, vyschlá krajina, naprosto holý sráz, kde může náhle vzniknout něco opravdového. Černochovi se ale většinou nepovede do těchto v pravém smyslu slova pekelných končin sestoupit.

Člověk není jen možností obnovy či negace. Je sice pravda, že vědomí je činností transcendence, musíme si však uvědomit, že tuto transcendenci narušuje problém lásky a porozumění. Člověk je ANO vibrující vesmírnými harmoniemi. Protože je však vytržen, rozmetán, zmaten a odsouzen k tomu, aby se jeho pravdy jedna po druhé rozplynuly, musí přestat do světa promítat onu antinomii, jež je jeho součástí.

Černocho je černý člověk. Jinými slovy se následkem řady afektivních omylů etabloval ve světě, odkud bude nutné ho konečně vytáhnout.

Jde o závažný problém. Nesnažíme se o nic menšího než o osvobození barevného člověka od jeho samého. Budeme postupovat velice pomalu, protože existují dva tábory: bílý a černý.

Houževnatě se budeme tázat obou metafyzik a uvidíme, že jsou často silně rozvratné.

Nebudeme mít sebemenší slitování s někdejšími správci a misionáři. Ten, kdo miluje negry, je podle nás stejný blázen jako ten, kdo je nenávidí.

Černocho, který chce vybělit svou rasu, je naopak stejně nešťastný jako ten, kdo káže nenávisť k bělochovi.

Černocho není v konečném důsledku o nic víc hoden lásky než Čech, a doopravdy jde o to dát v něm volnost člověku.

Tato kniha měla být napsána před třemi lety... Tehdy nás však ony pravdy stravovaly. Dnes mohou být vysloveny bez horečky. Tyto pravdy přitom není třeba házet lidem do tváře. Ony nemají zájem vzbuzovat nadšení. Nadšení v nás budí nedůvěru.

Pokaždé, když někde propuklo, ohlašovalo oheň, hlad a bídu... A také pohrdání člověkem.

Nadšení je výsadní zbraní bezmocných.

Těch, kdo rozžhavují železo, aby ho ihned kulí. Chtěli bychom rozžhavit skelet člověka a odejít. Možná bychom dospěli k tomuto výsledku: k člověku udržujícímu oheň sebespalováním.

K člověku, jenž je osvobozen od skokanského můstku tvořeného odporem druhého a jenž hledá nějaký svůj smysl kotláním v jeho těle.

Jen někteří z našich čtenářů uhádnou, na jaké obtíže jsme při psaní tohoto díla narazili.

V době, kdy se ve světě rozhostila skeptická pochybnost a podle slov jisté bandy darebáků už nelze odlišit smysl od nesmyslu, je těžké sestoupit na úroveň, kde se kategorie smyslu a nesmyslu ještě nepoužívají.

Černoch chce být bělochem. Běloch se snaží naplnit lidský úděl.

V průběhu tohoto díla budeme svědky pokusu o pochopení vztahu mezi černochem a bělochem.

Běloch je uvězněn ve své bělosti.

Černoch ve své černotě.

Pokusíme se stanovit tendence tohoto dvojího narcisismu a jeho příčiny.

Na počátku našich úvah se nám zdálo nevhodné zformulovat závěry, k nimž čtenář nakonec dospěje.

Naše úsilí vedla pouze snaha rozplést onen začarovaný kruh.

Je faktem, že bílí se mají za nadřazené černým.

A dalším faktem je, že černí chtějí bílým za každou cenu dokázat bohatství svého myšlení a rovnocennou sílu svého ducha.

Jak z toho ven?

Před okamžikem jsme použili pojem narcisismus. Myslíme si totiž, že pouze psychoanalytická interpretace černé otázky může odhalit afektivní anomálie, jež způsobily vznik onoho strukturovaného komplexu. Pracujeme na totálním rozkladu tohoto neduživého světa. Domníváme se, že jedinec se musí snažit přijmout univerzalizmus, jenž je nedílnou součástí lidského údělu. A když předkládáme tuto myšlenku, máme bez rozdílu na mysli muže, jako byl Gobineau, či ženy jako Mayotte Capéciová. Abychom však dospěli k takovému posunu, musíme se nutně zbavit řady nedostatků a následků dětského období.

Jak tvrdil Nietzsche, neštěstím člověka je, že byl dítětem. Jak ovšem naznačuje Charles Odier, neměli bychom zapomenout, že osud neurotika zůstává v jeho rukou.

Jakkoli nepříjemné pro nás může být toto zjištění, musíme je vyslovit: pro černocho je jen jediný osud. A ten je bílý.

Dříve než zahájíme tuto rozepři, musíme říci některé věci. Analýza, o níž se pokusíme, je psychologického rázu. Přesto je zřejmé, že černochovo odcizení skutečně skončí pouze tehdy, uvědomíme-li si bez příkras jisté ekonomické a sociální skutečnosti. Existuje-li komplex méněcennosti, stalo se tak následkem dvojího procesu:

v prvé řadě ekonomického

a dále zvnitřněním této méněcennosti, či lépe řečeno jejím zažráním pod kůži.

Freud v reakci na konstitucionalistickou tendenci konce 19. století prostřednictvím psychoanalýzy požádal, aby se přihlíželo k individuálnímu

faktoru. Fylogenetickou tezi nahradil perspektivou ontogenetickou. Uvidíme, že odcizení černocho není individuální otázkou. Vedle fylogenetiky a ontogenetiky existuje také sociogenetika. Abychom vyhověli přání Leconta a Dameyho,⁰⁰¹ řekněme, že se zde v jistém smyslu jedná o jakousi sociodiagnostiku.

Jaká je prognóza?

Společnost se, na rozdíl od biochemických procesů, nevyhne lidskému vlivu. Člověk je tím, co umožňuje existenci společnosti. Prognóza tak spočívá v rukou těch, již budou chtít konečně zatřást prožranými základy této stavby.

Černoch musí bojovat ve dvou rovinách. Vzhledem k tomu, že se tyto roviny z historického hlediska vzájemně podmiňují, je každé jednostranné osvobození nedokonalé, a nejhorší chybou by bylo uvěřit v jejich mechanickou nezávislost. Takovouto systematickou tendenci ostatně popírají fakta. To ještě ukážeme.

Realita pro jednu vyžaduje totální porozumění. Řešení je třeba přinést na objektivní i subjektivní úrovni.

A nemá smysl přijít a úderně hlásat, že je třeba spasit duši.

Odcizení skutečně skončí, až se věci, myšleno v nejmaterialističtějším smyslu slova, vrátí tam, kam patří.

Je dobrým zvykem uvést psychologické dílo jakýmsi metodologickým výhledem. Tuto tradici porušíme. Metody přenecháme botanikům a matematikům. Existuje totiž bod, kde metody ztrácejí smysl.

Právě do tohoto bodu bychom se chtěli postavit. Pokusíme se odhalit různá stanoviska, jež černocho zaujímá vůči bílé civilizaci.

O „divochovi z houštin“ zde hovořit nebudeme. Pro něj totiž jisté prvky dosud nemají patřičnou váhu.

Domníváme se, že v důsledku kontaktu mezi bílou a černou rasou dochází k masovému přijímání jakéhosi psychoexistenciálního komplexu. Naším úmyslem je tento komplex analyzovat a touto cestou ho zničit.

Mnoho negrů se v následujících řádcích nepozná.

Stejně tak mnoho bělochů.

Domnívám se však, že skutečnost, že se ve světě schizofrenika či sexuálního impotentu cítím cizí, nijak nevyvrací jejich realnost.

Postoje, jež mám v úmyslu popsat, jsou skutečné. Setkal jsem se s nimi nesčetněkrát.

U studentů, dělníků i pasáků z Pigalle nebo Marseille jsem rozpoznal touž složku, tvořenou směsí agresivity a pasivity.

Toto dílo je klinickou studií. Ti, kdo se v ní poznají, postoupí, jak věřím, o krok dál. Skutečně chci svého bratra, ať už černého či bílého, přivést k tomu, aby co nejnenergičtěji setřásl onu ubohou livrej, kterou vytvořila stáletí nepochopení.

Struktura této práce vychází z historické perspektivy. Každý lidský problém je třeba řešit z hlediska času. Přičemž ideálem je, slouží-li přítomnost k utváření budoucnosti.

A tato budoucnost není budoucností vesmíru, ale mého století, mé země a mojí existence. V žádném případě nemám v úmyslu připravovat svět, jenž přijde po mně. Jsem neoddělitelnou součástí své doby.

A právě pro ni musím žít. Budoucnost musí být neustálou konstrukcí existujícího člověka. Toto budování se váže k přítomnosti v tom smyslu, že přítomnost definuji jako cosi, co je třeba překonat.

První tři kapitoly se zabývají moderním negrem. Studuji v nich současného černocho a pokouším se popsat jeho postoje v bílém světě. Poslední dvě kapitoly jsou věnovány pokusu o psychopatologický a filosofický výklad negrovy existence.

Analýza je především zpětná.

Čtvrtá a pátá kapitola stojí ve zcela jiné rovině.

Ve čtvrté kapitole kritizují jistou, podle mého názoru nebezpečnou práci.⁰⁰² Její autor, pan Mannoni, si je nevyhraněnosti svého postoje ostatně vědom. V tom tkví možná jedna ze zásluh jeho svědectví. Pokusil se totiž podat zprávu o jisté situaci. Máme však právo vyjádřit své neuspokojení. A máme povinnost autorovi ukázat, v čem se od něj odchylujeme.

Pátá kapitola, již jsem nazval „Prožitá zkušenost černocho“, je významná z mnoha důvodů. Představuje černocho tvář v tvář jeho rase. Uvidíme, že černocho z této kapitoly nemá nic společného s černochem, který chce spát s běloškou. U tohoto posledně zmíněného jsme odhalili touhu být bělochem. Přinejmenším tedy žízeň po odplatě. V případě páté kapitoly jsme naopak svědky negrových zoufalých pokusů o nalezení smyslu černošské identity. Bílá civilizace a evropská kultura černochovi způsobily existenční úchylku.

Ukážeme ostatně, že to, co se označuje jako černá duše, je často konstrukcí bělocha.

Vyspělý černocho, jenž je otrokem negerského mýtu, černocho bezprostřední, jenž se vnímá jako přirozená součást světa, v jistém okamžiku pocítí, že jeho vlastní rasa mu přestala rozumět.

Nebo on přestal rozumět jí.

V tom okamžiku si za to pogratičuje, a v této odlišnosti, neporozumění a nesouladu a jejich dalším rozvíjení nalezne smysl své skutečné lidskosti. Anebo se chce vzácněji odevzdat svému lidu. A se vztekem na rtech a závratí v srdci se ponoří do veliké černé díry. Uvidíme, že tento tak absolutně krásný postoj zahrnuje současnost a budoucnost ve jménu mystické minulosti.

Jelikož jsem původem Antilan, naše postřehy a závěry platí jen pro Antily, přinejmenším tedy co týče černocho *doma*. Výkladu odlišností mezi Antilanem a Afričanem by se měla věnovat zvláštní studie. Možná tak jednou učiníme. Možná už to nebude třeba, k čemuž si budeme moci jen blahopřát.